

II. Abdülhamid Döneminde Türk-Macar İlişkileri

Sezgin Topal Mızrak*

Giriş

Türkler ile Macaristan arasında oldukça eskiye dayanan ilişkiler XVIII. ve XIX. yüzyıllarda gelişme göstermiş, XIX. yüzyılın sonlarına doğru özellikle II. Abdülhamid döneminde daha da artmıştır.

II. Abdülhamid'in tahta çıktığı dönem Osmanlı Devleti'nin Sırbistan ve Karadağ ile mücadeleye tuttuğu bir zamana (1876) denk gelmiştir.¹ Bu dönemde Avusturya-Macaristan, sınırının hemen yanı başında Slav tehlikesinin baş göstereceği endişesi ile Rus desteğindeki Sırlar ve Karadağ'ın savaşı kazanmasını istememekteydi.² Böylece 1876 yılında Macarlar, Türk yanlısı bir politika takip etmişler, Türk ordusunun Sırlara karşı Aleksinaç Zaferi'ni kazanması³ üzerine ise, Türklerin başarısını tebrik etmek amacıyla Macar gençlerinden oluşan bir dostluk heyetini İstanbul'a göndermişlerdir. II. Abdülhamid, Macar gençlerinin duygu dolu ziyaretlerini karşılıksız bırakmayarak, Macarlar için de büyük bir sürpriz teşkil eden Kral Mátyás'ın kendilerine bırakmış olduğu kültür mirasının parçaları olan “*Korvinaları*” Macar milletine hediye etmiştir. Macarlar, Türk-Sırp Savaşı'nda Türkler lehine izlemiş oldukları politikayı, 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda da sürdürerek II. Abdülhamid döneminde iki ülke arasında olumlu bir atmosferin oluşmasını sağlamışlardır.

Türk-Macar dostluğunun oluşumundaki bir diğer gelişme Avrupalılar tarafından dışlanan ve Slavlar ile Germenler arasında sıkışıp kalan Macarların, kendi kökenlerini araştırmaları sonucu Macaristan'da ortaya çıkan Türkoloji ve Turancılık akımıdır.⁴

* Dr., Muğla/TÜRKİYE, sezgi_topal@hotmail.com

1 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 14-16.

2 Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarih (1789–1914)*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006, s. 717.

3 Bayram Nazır, “II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı-Macar Dostluk İlişkileri”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 43 (2010), s. 310.

4 Melek Çolak, “Atatürk, Macarlar ve Türk Tarih Tezi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 27 (2010), s. 373-374.

Türk-Macar Aydınları ve Macaristan'da Türkolojinin Ortaya Çıkması

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da başlayan Türkoloji araştırmaları, özellikle Macar Türkologlarının çalışmaları, Türk aydınlarını etkileyerek, Türk milliyetçiliğinin doğuşuna katkıda bulunmuştur.⁵ Bu dönemde Osmanlı Türkleri arasında geçmişe ve Türk kültürüne yönelik bir ilgi uyanmıştır. XIX. yüzyılın sonlarına doğru giderek artan bu ilginin hareket noktasını da Türkoloji dalının yeni bulguları oluşturmuştur.⁶

Macaristan'da Türklere karşı ilgi ve Türklerle ilgili bilgilerin bilimsel bir yaklaşımla incelenmesinin başlangıcını Osmanlı egemenliği döneminde aramak gerekmektedir. Bu dönemde Macar medeniyeti üzerinde, hayvancılıktan ziraate, ziraatten günlük hayatta kullanılan eşyalara kadar Türkçe kelimenin varlığı, Türklerin ve Türkçenin başka bir sosyal zümrenin medeniyet ve dili üzerine etkisinin olumlu bir göstergesidir. Bu tarihi süreç içerisinde Türklükle yoğrulmuş olan Macarlar, Türklerin dili, tarihi, kültürüyle ilgilenen Türkoloji'nin de Macaristan'da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Geçmişe dayanan ilişkilerin varlığı Türkoloji'nin Macaristan'da "*milli bir ilim dalı*" sayılmasına neden olmuş ve Türkoloji "*milli kültürün*" ortaya çıkmasında gerekli bir ilim dalı haline gelmiştir. Osmanlı hâkimiyeti döneminde Türkçe dil kılavuzları hazırlanmış, Macar dili ile Türk dili arasında bazı benzerlikler ilk kez keşfedilmiş, ilk büyük Macar şair Valentin Balassi Türkçe şiirler çevirmiş, ayrıca Türkçe olarak mısralar da yazmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında ise Macar dilinin sistemli araştırmasının başlaması ile Türkoloji hamle yaparak, 1870 yılında dünyada ilk Türkoloji kürsüsü Budapeşte Üniversitesi'nde açılmıştır.⁷ Burada ilk Türk dili profesörü olarak János Repiczky (1817-1855) çalışmıştır.⁸ Repiczky'den sonra onun öğrencisi olan ve tanınmış Macar Türkoloğu Ármin Vámbéry (1832-1913) 1865 yılında Doğu dilleri öğretim üyeliğine getirilmiş,⁹ 1870'te Profesör olarak kabul edilerek, Türkoloji kürsüsünün başına geçmiş ve bugün de kıymetini koruyan çalışmalar yapmıştır. Halefi József Thúry ile beraber Macarcanın Türkçeye yakın olduğunu

5 Ali Engin Oba, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, İmge Kitabevi, Ankara 1995, s.122.

6 François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 27.

7 Melek Çolak, "Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde Macar Türkolojisi ve "Ugor-Türk Savaşı"', *IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri 22- 24 Aralık 2011-Muğla*, C I, s. 528.

8 Hüseyin Namık Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, Kömen Yayınları, Ankara 1977, s. 37.

9 Hasan Eren, "Türkoloji", *Türk Ansiklopedisi*, C 32, s. 440.

savunmuş,¹⁰ Türk topluluklarının Asya'daki kökenlerini, dil ve uygarlıkların köklü yapısını ortaya koymuş, Turan kaynaklı ırk grubuna Türkler ile birlikte Çinliler ve Macarları dâhil etmiş ve çalışmalarını II. Abdülhamid'e de sunmuştur.¹¹

Vámbéry, İstanbul'da bulunduğu sırada Türk aydınlarıyla yakın ilişki kurmuş, Tasvir-i Efkâr'da yazı yazmış, II. Abdülhamid döneminde yurt dışına kaçan Jön Türkler ile ilişkilerini devam ettirmiştir. Londra'da çıkan Hürriyet gazetesine ve Paris'teki Meşveret gazetesine yazılar göndermesi ile Türkçülük fikrinin oluşmasına yardımcı olmuş, Türk aydınlarının Macaristan'daki Türkoloji çalışmalarından haberdar olmalarını sağlamıştır.¹² Nitekim Türkiye'de ilk Türkolog olan ve Macaristan'daki Türklerle ilgili bulgulardan etkilenen Necip Asım'ın (1861-1935)¹³ Macarların Peşte'de çıkarmış oldukları "*Keleti Szemle*" adlı dergide "*Balhasanoğlu ve Balkanoğlu*" başlığıyla yayımladığı Anadolu ağzları ile ilgili araştırmaları bulunmaktadır.¹⁴ O, Macar dergilerindeki makaleleri ve Türk Dili ve lehçeleri alanındaki çalışmaları ile uluslar arası camiada önemli bir saygınlık kazanmıştır.¹⁵

Çalışmaları sayesinde, Macar Türkolojisinin gelişmesinde rol oynayan¹⁶ Vámbéry, bilim adamları arasında gerçek bir "*dil savaşı*" denilen¹⁷ ve 1870'li 1880'li yıllarda "*Ugor-Türk Savaşı*" olarak adlandırılan bir tartışmanın içerisinde yer almıştır.¹⁸ Söz konusu tartışmada Vámbéry'nin başını çektiği grup Macarların Türk kökenli olduğunu, József Budenz'in başını çektiği grup ise Macarların kökeninin Fin-Ugor olduğunu iddia ediyordu.¹⁹ Türkoloji'yi, dil, etnografya ve tarih sahasında

10 Melek Çolak, "19. Yüzyıl Sonu - 20. Yüzyıl Başlarında Türk-Macar Yakınlaşması", *Tarih ve Toplum*, 15/89 (2001), s. 5.

11 Vámbéry, bugünde kullanılan Türk dilinin sınıflandırmasını yapmıştır. [Bk. Turgay Uzun, "Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Kaynakları", *Dumlupınar Üniversitesi SBE Dergisi*, S. 28 (2010), s. 258.]

12 Oba, *age.*, s. 124.

13 Bernard Lewis, *Modern Türkiyenin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1984, s. 345.

14 Tuncay Böler, "Necip Asım Yazıksız ve Türk Diline Katkıları" *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 25, (2009), s. 199.

15 Barış Metin, "Veled Çelebi'nin Türk Milliyetçiliğinin Doğuş ve Gelişme Sürecindeki Yeri ve Türk Diline Dair Çalışmaları", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 32, s. 108.

16 Şerif Baştaç, "Türk Kültürüne Hizmet Eden Macarlar Ármin Vámbéry (1832-1913)", *Türk Kültürü*, S. 26, (Aralık 1964), s. 122.

17 Tarık Demirkan, *Macar Turancıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 9.

18 Çolak, "*Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde Macar Türkolojisi ve 'Ugor-Türk Savaşı'*", s. 529.

19 İsmail Doğan, "Macar Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Türk Etkisi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47/2 (2007), s. 5.

bir sıra değerli incelemelerle ve önemli tarih ve dil kaynaklarını yayımlamakla zenginleştiren Vámbéry'nin çalışmaları, Macar-Türk bağlarının incelenmesi yönünde önemli gelişmelere vesile olmuştur.²⁰

Vámbéry'nin yanı sıra Macaristan'da Türkoloji'nin gelişmesinde önemli rol oynayan isimler arasında József Thúry (1862-1906) ve Ignác Kúnos'un (1861-1941) da katkıları bulunmuştur.²¹ Türk halk edebiyatını ve halk dilini iyice öğrenebilmek amacı ile bir süre Türk illerinde ve Anadolu'da yaşayan Kúnos,²² 1889 yılında Sultan II. Abdülhamid'den üçüncü dereceden Mecidi Nişanı ve gümüş imtiyaz madalyasını elde etmiştir.²³ II. Abdülhamid tarafından Türkiye'de araştırma yapmasına izin verilen ve Türkoloji ile ilgilenen Imre Karácson (1863-1911) ise²⁴ Macaristan tarihinin Osmanlı dönemine büyük ilgi duymaktadır. 1902 yılında İstanbul'a gelerek Türk dili ve edebiyatı üzerine araştırmalar yapmış, bazı Türk âlimleriyle temasta bulunmuş,²⁵ arşivlerde yeni düzenlemelere gidilişi sırasında ilmi ve tecrübeleriyle Türk meslektaşlarına faydalı olmuştur. İstanbul'da iyi bir çevre edinmiş; Ali Emîrî Efendi, Necip Asım, Tevhid, Saffet ve İkdam gazetesinden Ahmet Cevdet beyler yakın dostları arasındaydı.²⁶ Karácson'un Türk kütüphaneleri ve arşivlerinde yapmış olduğu araştırmalar, Türk arşivlerinin Macar tarihi araştırmacıları için çok önemli materyallerin olduğunu göstermiştir.²⁷

Macaristan'da, XIX. yüzyılın sonunda başlatılan Türkoloji araştırmaları ve Türkoloji'nin getirdiği yeni bulgular, Türk milliyetçiliğinin doğuşunu etkileyen unsurlardan birisi olup, Macar bilim adamları Türk dil, tarih ve kültürü ile ilgili önemli çalışmalara imza atmışlardır.²⁸ XIX. yüzyılın sonlarına doğru Türk aydınları arasında Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve Türklerin İslamiyet'i kabul

20 György Hazai, "Macaristan'da Türkoloji", *Türk Dili*, S. 461 (1990), s. 205.

21 Orkun, *age.*, s. 38.

22 Georges Hazai, "Ignác Kúnos'un Türk Folklor Araştırmalarındaki Yeri", *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C I, Ankara 1976, s. 160; Ignác Kúnos, *Türk Halk Edebiyatı*, yay. haz. Tuncer Gülensoy, Akçağ Yayınları, 2001, s. 5.

23 Çolak, "19. Yüzyıl Sonu - 20. Yüzyıl Başlarında Türk-Macar Yakınlaşması", s. 5.

24 Maria T. Nyíri, "Oldukça Uzak Geçmişten Başlayarak 1996'ya Kadar Tarih Boyunca Türk-Macar İlişkilerine Kısa Bir Bakış", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 149, (Nisan 2004), s. 215.

25 Atilla Çetin, "Karácson, Imre", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C 24, İstanbul 2001, s. 379.

26 Çetin, *agm.*, s. 379.

27 Gábor, Ágoston, "Siyaset ve Histografi: Macaristan'da Türk ve Balkan Çalışmalarının Gelişimi ve İstanbul'daki Macar Araştırma Enstitüsü", *Türkler*, C 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 93.

28 "Türkoloji Çalışmaları", *Türk-Macar Tarihi İlişkilerinden Kesitler*, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, haz. T. Cengiz Göncü, İstanbul 2009, s. 217.

edişinin öncesine dayanan bir tarih bilinci ve buna bağlı bir kimlik arayışı gittikçe etkili olmaya başlamıştır.²⁹

Macaristan'da Turancılığın Ortaya Çıkması

Şimdiki yurtlarına yerleştiklerinden beri Avrupalılar tarafından kendilerinden sayılmayarak dışlanan Macarlar, Slavlar ve Germenler arasında sıkıştıklarını düşünerek kendi tarihlerini araştırmak ihtiyacı duymuşlar, bunun üzerine çalışmaları dil ve tarih üzerinde yoğunlaştırmışlardır.³⁰

XVII. yüzyılda Avrupa Merkezci dil ve tarihçileri Avrupa diline benzemeyen, kutsal kitaplar ve hiçbir dil ile akrabalığı olmayan Macar dilini tespit etmişlerdir. Osmanlı yönetiminden kurtulduktan sonra Avusturya hegemonyasına karşı ard arda devam eden bağımsızlık mücadelelerinin başarısızlıkla sonuçlanması yanında, Pan-Cermenizm ve Pan-Slavizmin ortaya çıkıp gelişmesi, Macarları köken arayışına itmiştir.³¹ Macar bilim adamı, Sándor Kőrösi Csoma'nın, Macarcanın sırrını çözmek ve bu iz üzerinden Macar anayurdunu bulmak ile ilgili çalışmaları Macaristan'da yeni bir akımın oluşmasını sağlamıştır. Uzaktaki yurtlarına “*Turan*”³² adını veren Macarlar, ilk yurtlarının tarihine karşı büyük bir ilgi duymaya başlamışlardır. Böylece Macar anayurtlarını arama girişimleri “*Turancılığın*” doğmasında büyük bir rol oynamıştır.³³

XIX. yüzyılın son çeyreğinde yoğunlaşan Macar ana yurdunu bulmaya yönelik araştırmalar, başka halklarla dil ortaklığı üzerine incelemeler, Turan ülküsünü olgunlaştırmıştır. XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında ise Avrupa'da yeni güç dengeleri oluşmuştur. Avusturya-Macaristan Monarşisi'nin zayıflaması ve yükselen Panslavizm ve Pangermenizm karşısında Macar milliyetçileri, Macar

29 Günay Göksu, Özdoğan, *Turan'dan Bozkurt'a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 290.

30 Melek Çolak, “Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri (1919-1938)”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/2 (2000), s. 62.

31 Erol Cihangir, “Türk-Macar Buluşmaları Macar Turancılığı”, *Turan Dergisi*, S. 1 (2005), s. 46.

32 Turan kelimesinin ve kavramının geçtiği en eski metin ya da bilgi kaynağı Zerdüştüğün kitabı Avesta'dır. Turan; İranlıların, İran'ın kuzeydoğusundaki ülkeye verdikleri coğrafi bir isim olarak da bilinir. Kelimenin aşlının Sankritce Tur= Olağanüstü cesur, yiğit anlama geldiği -ân ekinin aile (Papak-an) veya memleket isimlerinin (Gil-an, Dalyam-an) teşkilinde kullanıldığına göre, Turan kelimesi de genel anlamda (Turanî kavramların) Türklerin memleketi anlamında da kullanıldığı anlaşılmaktadır. [Bk. Necati Gültepe, “Turancılığın Tarihi ve Sosyolojik Gerçeği”, *Turan Dergisi*, S. 1 (2005), s. 10-11.]

33 Çolak, “Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri (1919-1938)”, s. 62.

ulusal bağımsızlığı için yeni yerler ve yeni müttefikler arama ihtiyacı duymuşlardır.³⁴

Ünlü Macar doğubilimci Ármin Vâmbéry Turan'ı, bir etnografik terim olarak Macar kamuoyuna tanıtmış, daha da ileri giderek Turan ırkı tanımlamasını da kullanmaktan kaçınmamıştır. Böylece “*Turan*” kavramı XX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren milliyetçilik akımına zemin oluşturacak biçimde coğrafi anlamlandırmanın sınırlarını aşmaya başlayarak “*Turan*” terimine coğrafyanın ötesinde anlamlar yüklenmesi siyasal bir hareket olarak Turancılığı doğuran bir süreci de harekete geçirmiştir.³⁵

XIX. yüzyılın sonunda Budapeşte “*Turan araştırmalarının Mekke’si*” olmuştur. Panslavizm ve Pangermenizm’in baskısını hisseden Macarların, Avrupa’daki değişen güç dengesi ve o güne kadar kendilerini bir parçası saydıkları “*Batı dünyası*” karşısında duydukları yabancılaşma, Doğu Avrupa’da Rusya’ya karşı eski düşman gördükleri Osmanlıları müttefik olarak kabul etmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Osmanlı Türkçüleri ile Macar Türkologları arasında bir ölçüde fikir alışverişi başlamıştır.³⁶

Turan kavramının bir ideoloji olarak kurumsallaştırılmasının ardından pratiğe geçirme yolunda önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu konuda ilk olarak Budapeşte’de Turan Kongresi toplama girişimi olmuştur. Kongreye II. Abdülhamid davet edilmiş, ancak Sultan, yerine kongreyi şereflendirecek Özbek Tekkesi Şeyhi Şeyh Süleyman Efendi’yi Turan Kongresi’ne göndermiştir. Aradan çok fazla zaman geçmeden yaşanan Balkan buhranı sırasında Macarlar, Sırlara karşı Budapeşte’de Türk yanlısı gösteriler düzenleseler de, Macar Turancıları’nın Osmanlı Türkiye’si ile ideolojik bağlamda ilişki kurmaları için yine de 1908 Jön Türk ihtilali sonrası Enver Paşa’yı beklemleri gerekecektir. O zamana kadar gerçekte “*Turan*” ideolojisinin fikri ve siyasî, kültürel zemin hazırlanması bakımından önemli çalışmalardan biri 1910 yılında kurulacak Macar Turan Cemiyeti idi.³⁷

Abdülhamid Tarafından Macaristan’a İade Edilen Korvinalar ve Türk-Macar İlişkileri

Korvinalar

Macaristan Kralı Mátyás’ın ailesinin armasında bulunan Macarca “*holló*” Latince “*corvus*” olan “*karga*” dolayısıyla Kral Mátyás’a Latince “*Corvinus*” unvanı

34 Çolak, “19. Yüzyıl Sonu - 20. Yüzyıl Başlarında Türk-Macar Yakınlaşması”, s. 5-6.

35 Nizam Önen, *İki Turan Macaristan ve Türkiye’de Turancılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 57.

36 Özdoğan, *age.*, s. 64.

37 Cihangir, *agm.*, s. 50.

verilmiştir.³⁸ Bu nedenle Kral Mátyás'ın XV. yüzyılda Macaristan'da Buda'da kurmuş olduğu Kütüphanesi “*Bibliotheca Corviniana*” (*Korvina Kütüphanesi*) olarak adlandırılmıştır.³⁹ Bu kütüphanede biriktirmiş olduğu değerli el yazması eserlere ise “*Korvina*” adı verilmiştir.⁴⁰ Söz konusu Korvinalardan bir kısmını, Kanuni Sultan Süleyman Mohaç Savaşı'nın ardından 10 Eylül 1526 tarihinde Buda'dan Kral Mátyás'ın sarayından ganimet olarak alıp İstanbul'a getirmiştir.⁴¹

1876'daki Türk-Sırp Savaşı sırasında Macarların Türklerden yana gösterdikleri dostluk tezahürlerinden, bağlılıklarından ve adı geçen savaşın ardından Türklerin zaferini kutlamak amacıyla İstanbul'a gelen Macar gençlik heyetinin ziyaretlerinden oldukça duygulanan II. Abdülhamid, Kanuni Sultan Süleyman'ın Macaristan'dan İstanbul'a getirmiş olduğu Korvinalardan 35 adet cildini⁴² hediye olarak Budapeşte Üniversitesi'ne geri vermiştir.⁴³

II. Abdülhamid'in 1877 yılında Macaristan'a iade etmiş olduğu Korvinalar günümüzde Macaristan'da, Budapeşte Eötvös Loránd Üniversitesi Kütüphanesi'nde (ELTE Egyetemi Könyvtára) bulunmakta olup, İstanbul'dan gönderilen bu değerli eserler Macar uzmanlarınca “*1'den 32'ye kadar codex Latince (cod.lat.), 33.34.35. kitaplara ise codex İtalyanca (cod.ital.1-2-3)*” şeklinde kayıt numarası verilmiştir.⁴⁴

Korvinaların Macaristan'a İadesi

II. Abdülhamid tarafından Macaristan Kralı Mátyás'ın Korvina Kütüphanesi'ne ait eserleri olan Korvinaların hediye olarak Macaristan'a verildiği haberi

- 38 Marianne Rozsondai, “A Corvin Mátyás Számára Készített Aranyozott Bórkötésekről”, *Holló Jegyében*, szerkesztő: Monok István, Corvina Kiadó, Országos Széchényi Könyvtár, 2004, s. 193.
- 39 Árpád Mikó, “Mátyás Király Könyvtára az Uralkodó Repräsentációjában”, *Holló Jegyében*, szerkesztő: Monok István, Corvina Kiadó, Országos Széchényi Könyvtár, 2004, s. 19.
- 40 Yılmaz Gülen, “Csok Jasa!”, *Tarih ve Toplum*, 36/215 (2001), s. 263; Mikó, agm., s. 26.
- 41 Şahabettin Tekindağ, “Türk-Macar Münasebetlerine Toplu Bir Bakış”, *Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığında II. Rákóczi Ferenc ve Macar Mülteciler Sempozyumu*, İstanbul 1976, s. 156.
- 42 35 adet Korvinaların tam listesi ve biçim ve içerik açısından açıklamaları hakkında ayrıntılı bilgi için [Bk. Sezgin Topal Mızrak, *II. Abdülhamid Döneminde Türk-Macar Kültürel İlişkileri (Korvina Örneği)* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Muğla 2017].
- 43 M. Tayyib Gökbilgin, “XIX. Asır Sonlarında Türk-Macar Münasebetleri ve Yakınlığı”, *Nemeth Armağanı*, Ankara 1962, s. 173.
- 44 János Csontos, “A Konstantinápolyból Érkezett Corvinák Bibliographiai Ísmertetése”, *Magyar Könyvszemle*, 1877, 2. Évfolyam, 3-4. szám, s. 157-218; Péter Tóth, *Catalogus Codicum Latinorum Medii Aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis*, Budapest 2008, s. 1-49.

İstanbul'dan “*Budapesti Napilap*” gazetesine çekilen bir telgrafla Macar halkına duyurulmuştur. Telgrafta Korvinaları getirmekle Mustafa Tahir Bey (Bk. Ek: 1) ile Murat Bey'in görevlendirildiği de belirtilmiştir.⁴⁵

Korvinaların Macaristan'a geleceğini müjdeleyen telgraf haberi Macar basını aracılığıyla kısa sürede tüm Macaristan'a duyurulmuştu.⁴⁶ Gazete haberlerinin kamuoyunda büyük bir yankı uyandırması üzerine Korvinaları getirecek olan Mustafa Tahir Bey Heyeti'nin karşılanması amacıyla Macaristan'da hazırlıklara başlanmıştır. Bunda ilk adımı İstanbul'a gitmiş olan Macar gençlik heyetinin lideri ve Hukuk Cemiyeti Kulübü Başkanı Gyula Lukács atmıştır.⁴⁷ Lukács'ın daveti üzerine bir araya gelen Macar üniversite öğrencileri tarafından bir komite kurularak Korvinalar'ın karşılanması için hazırlıklara başlanmıştır.⁴⁸

Mustafa Tahir Bey Heyeti, 20 Nisan'da Trieste'ye geldiği sırada⁴⁹ Viyana Elçiliği'nden 16 Nisan 1877 tarihinde İstanbul'a çekilmiş olan telgrafla Mustafa Tahir Bey'in İstanbul'dan Budapeşte'ye olan yolculuğunda değişikliğe gidilerek II. Abdülhamid tarafından Budapeşte Üniversitesi'ne gönderilen Korvinaların Avusturya'ya teslim edilip oradan diplomatik yollarla Budapeşte Üniversitesi'ne gönderilecek olduğu bildirilmiştir.⁵⁰ Bu durumu Dr. Béla Erödi, Osmanlı Devleti ve Rusya arasındaki gerginliğin, Andrassy'nin çok yönlü faaliyetinin ve Avrupa'daki yüksek siyasetin karmaşık ilişkileri şeklinde yorumlandırmıştır.⁵¹ Géza David ise Rusya ve Osmanlı Devleti arasında 1877 yılının başlarında çıkması muhtemel savaş dolayısıyla Rus hariciyesinin amacına dikkati çekmiştir. Macar kamuoyunun Türk yanlısı bir tutum sergilemeleri de gözden kaçmamış, Osmanlılara yarayabilecek en ufak girişim engellenmek istenmiştir. Macar gençlerinin Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa'ya süslü bir kılıç göndermeleri Rusların dikkatinden kaçmamıştır. Korvinaların Budapeşte'de iade edilmesi halinde sempatinin

45 *Vasárnapi Ujság*, 1877 Április 15, 24. Évfolyam, 15. szám, s. 237.

46 *Vasárnapi Ujság*, 1877 Április 22, 24. Évfolyam, 16. szám, 249; *Családi Kör*, 1877 Április 22, XVIII. Évfolyam, 16. szám, s. 381; *A Magyarországi és A Nagyvilág*, 1877 Április 29, XIV. Évfolyam, 17. szám, s. 264-260.

47 Melek Çolak, “Macar Kaynaklarına Göre Gyula Andrassy ve Osmanlı-Macar İlişkileri (1875-1878)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVI/1 (2011), s. 56.

48 *Fővárosi Lapok*, 1877 Április 17, 14. Évfolyam, 87. szám, s. 425; Béla Erödi, *Çok Yaşar! Türk Heyetinin Ziyareti'nden Hatıra Kitabı (Csok Jása! A Török Küldötség Látogatásának Emlékkönyve)*, Magyar-Török Baráti Társaság, Akadémiai Kiadó, Budapest 2001. s. 18.

49 *Vasárnapi Ujság*, 1877 Április 22, 16. szám, s. 252.

50 *BOA*, (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), HR. TO. (Hariciye Nezareti Tercüme Odası), Dos. 126, No. 2.

51 Erödi, *age.*, s. 9-10.

daha da alevleneceğinden kaygılanıyorlardı. Resmî Türk heyetinin Viyana'ya yönlendirilmesinin ardından, Monarşi'nin başkentinin Budapeşte olmadığı hissettirmek isteği de yatmaktaydı.⁵²

Korvinaların Viyana'da teslim edileceği haberi gerek İstanbul'da gerek Macaristan'da büyük bir üzüntüye neden olmuşsa da⁵³ Korvinalar doğrudan Viyana'ya getirilmiştir. Korvinaların Viyana'ya gelişini 27 Nisan 1877 tarihli A Magyarország és A Nagyvilág gazetesi şöyle aktarmaktadır:⁵⁴

“Tahir Bey, cumartesi öğleden sonra saat altıda Korvinalar ile birlikte Viyana'ya geldi. Heyetin önünde Trieste'den itibaren O'na eşlik eden Macar gençleri bulunuyordu. Tahir Bey'e, siyah balmumu tuvale sarılmış, içerisinde Kral Mátyás'ın Kütüphanesi'nin hazineleri bulunan sandığı taşıyan bir uşak eşlik ediyordu. Tahir Beyin kaslı vücudu, esmer, ciddi ama sempatik bir yüzü ve uzun bıyığı vardı.”

Budapeşte'den Viyana'ya Mustafa Tahir Beyi görmek amacıyla başkanlığını Ferenc Pulszky'in yaptığı ve “*Korvina Heyeti*”⁵⁵ olarak adlandırılan bir heyet gitmiştir.⁵⁶ Heyet, Viyana'da Mustafa Tahir Bey'in kalmış olduğu “*Hotel İmperial*”e gelmiş ve burada onunla konuşma fırsatını elde etmişlerdir.⁵⁷

Öte yandan Macaristan'da Mustafa Tahir Bey'in Budapeşte'ye gelip gelmeyeceği meselesi gündemde iken, Macar basını A Magyarország és A Nagyvilág gazetesi 27 Nisan 1877 tarihli haberinde bu durumu açıklığa kavuşturmuştur. Buna göre Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Gyula Andrassy'nin Türk Büyükelçisi Aleko Paşa yanında Mustafa Tahir Bey ile görüşmüş olduğu ve onun Budapeşte'ye gitmemesine karar verildiği, Korvinaların ise Baron Weckheim'e teslim edileceği belirtilmiştir.⁵⁸ Nitekim 25 Nisan 1877 tarihinde Korvinalar Mustafa Tahir Bey tarafından Viyana'daki Osmanlı Elçiliği'nin Birinci Kâtibi Falkon Efendi'ye teslim edilmişti. Böylece Korvinaların Viyana Dışişleri Bakanlığı'na teslim edilmiş olduğu, Viyana Osmanlı Elçiliği'nin 3 Mayıs 1877 tarihli raporuyla Osmanlı Hükümeti'ne bildirilmiştir.⁵⁹

52 Gülen, *agm*, s. 261.

53 *Fővárosi Lapok*, 1877 Április 20, 14. Évfolyam, 90. szám, s. 439; Erödi, s. 18.

54 *A Magyarország és A Nagyvilág*, 1877 Április 27, XIV. Évfolyam, 17. szám, s. 269.

55 *A Magyarország és A Nagyvilág*, 1877 Április 27, 17. szám, s. 269.

56 Erödi, *age.*, s. 20.

57 *Age.*, s. 20.

58 *A Magyarország és A Nagyvilág*, 1877 Április 27, 17. szám, s. 269.

59 *BOA, HR. TO*, Dos. 109, no. 14; Belgenin Türkçe metninin sureti için bk. Ek: 2.

Viyana’da teslim alınan Korvinalar, Dışişleri Bakanı Sekreteri Nikolics tarafından Viyana’dan Budapeşte’ye hiçbir tören yapılmaksızın trenle götürülmüş ve Korvinaları teslim almak amacıyla istasyonda hazır bulunan görevlilere Korvinaların bulunduğu sandık teslim edilmiştir.⁶⁰ Korvinalar Üniversite kütüphanesine götürülerek burada Ferenc Pulszky, Üniversite Rektörü Laubheimer, Bakan Yardımcısı Károly Száz, Belediye Başkan Yardımcısı Gerloczy ile bu kişilerin dışında Pál Királyi, Flóris Rómer, Arnold Ipolyi, Vilmos Fraknoi, Sándor Szilágyi huzurunda açılmıştır.⁶¹ Açılan sandığın içerisinde Hariciye Nazırı Saffet Paşa’nın II. Abdülhamid’in Macar milletine karşı duyduğu sempatiyi ifade etmek amacıyla Korvinaları, yaveri Mustafa Tahir Bey ile Budapeşte Üniversitesi’ne gönderdiğini, ayrıca Sultan’ın Korvinaları Macar halkına geri vermekle iki millet arasındaki dostluğu ifade etmek istediğini belirten bir mektubu da bulunmaktadır.⁶²

Korvinaların teslimi Macaristan’ın her yerinde büyük sevince neden olmuş⁶³ ve Peşte Başşehbenderliği tarafından Korvinaların Budapeşte Üniversitesi’ne teslim edilerek yerine ulaştığı Osmanlı Hükümeti’ne bildirilmiştir.⁶⁴

Budapeşte Üniversitesi Rektörü Laubheimer Korvinaların Macaristan’a geri iade edilmesinden dolayı hem üniversite camiasının hem de Macar halkının ziyadesiyle memnun kaldığını belirterek Korvinalar için teşekkürlerini ifade eden bir mektup yazarak Osmanlı Hükümeti’ne göndermiştir.⁶⁵

Rektör Laubheimer 2 Mayıs 1877 tarihli mektubunda bu duygularını şöyle dile getirmiştir:⁶⁶ (Bk. Ek:3)

“Sultan II. Abdülhamid tarafından Budapeşte Üniversitesi’ne gönderilen hediyeler yerlerine ulaşmıştır. Kral Mátyás tarafından kurulan kütüphaneye ait ziynetin üç asır sonra tekrar yerine ulaşması bütün Macar milletini hatta bizleri [Üniversite Öğretim Üyeleri ve öğrencileri] fazlasıyla memnun ettiğinden teşekkürlerimizi bildiririz.”

60 Mikó, “A Corvina-Könyvtár Története”, s. 10.

61 Erödi, *age.*, s. 23; Çolak, “Macar Kaynaklarına Göre Gyula Andrássy ve Osmanlı-Macar İlişkileri (1875-1878)”, s. 57; *Vasárnapi Ujság*, 1877 Aprilis 29, s. 268; Mikó, “A Corvina-Könyvtár Története”, s. 10.

62 Erödi, *age.*, s. 26.

63 *BOA, HR. SYS. (Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı)*, Dos. 213, No. 18.

64 *BOA, HR. SYS.*, Dos. 176, No. 11.

65 *BOA, HR. TO.* Dos. 518, No. 74.

66 Agb., Lef.1.; Budapeşte Üniversitesi Rektörü Laubheimer’in Osmanlı Hükümeti’ne yazmış olduğu mektubun Fransızca sureti için bk. Ek: 4.

Korvinaların İadesinin Türk-Macar İlişkilerine Yansıması

II. Abdülhamid “*Korvinaları*” Macarlara geri iade etmesinin⁶⁷ hemen ardından Şeyh Süleyman Efendi başkanlığında, çoğu Mekteb-i Sultanî öğrencisi on beş kişilik bir Türk heyetini Macaristan’a göndermişti.⁶⁸ (Bkz. Ek:5) Türk Heyetinin Macaristan ziyareti Macar halkı tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştı.⁶⁹ Heyetin Budapeşte gezisi de yoğun ilgiye sahne olmuş ve Macar Parlamentosu’nda II. Abdülhamid tarafından Korvinaların iadesinden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir.⁷⁰ Aynı zamanda heyetin Macaristan gezisi Vasárnapi Újság’ta yer almış,⁷¹ böylece iki millet arasındaki dostluk ilişkileri kamuoyuna aktarılmıştır.

Korvinaların iadesi, Osmanlı-Rus Savaşı’nın (1877-1878) her an patlak verebilecek bir zamana rast gelmişti. Savaş başladığında ise Avusturya-Macaristan Hükümeti tarafsızlığını ilan etmişti. Korvinalara tekrar sahip olmanın mutluluğunu yaşayan Macar kamuoyu, Rusya’ya karşı Türklere yana dostluk tezahüratı sergilemiş,⁷² Macar basını savaş gelişmelerini yakından takip ederek,⁷³ Plevne’yi Ruslara karşı başarılı bir şekilde savunan Osman Paşa’nın⁷⁴ (Bkz. Ek:6) başarıları hakkında kamuoyunu bilgilendirmiştir.⁷⁵ Macarlar, Türk yaralıları için maddi destekte de bulunmuşlardır.⁷⁶ Basın “*Adakozás*” (*Bağış*) başlığı altında yapılan yardımlar hakkında bilgi vermiştir.⁷⁷

Böylece bu gayet önemli kültürel ve siyasi adım, iki halkın birbirine karşı duyduğu hisleri derinleştirmiş, iki ülke arasındaki münasebetlerin dostluk temeline dayanan yeni şeklini daha şuurlu bir hale getirmiştir.⁷⁸

67 Gökbilgin, *age.*, s. 173.

68 Cemil Öztürk, “113 Yıl Önceki Bir Türk Heyetinin Macaristan Gezisi”, *Tarih ve Toplum*, 14/83 (1990), s. 52.

69 *Vasárnapi Újság*, 1877 Május 6, 18. szám, s. 281.

70 *BOA, HR. TO.* Dos. 126, no. 58; *Vasárnapi Újság*, 1877 Május 6, 18. szám, s. 281.

71 *Vasárnapi Újság*, 1877 Május 6, 18. szám, s. 281-282.

72 Gökbilgin, *age.*, s. 179-180.

73 *Vasárnapi Újság*, 1877 Május 6, 18. szám, s. 283.

74 Çolak, “*Macar Kaynaklarına Göre Gyula Andrássy ve Osmanlı-Macar İlişkileri (1875-1878)*”, s. 58.

75 *Vasárnapi Újság*, 1877 Augusztus 5, 24. Évfolyam, 31. szám, s. 493.

76 *BOA, HR. TO.* Dos. 128, No. 98.

77 *Vasárnapi Újság*, 1877 Október 7, 24. Évfolyam, 40. szám, s. 637; *Vasárnapi Újság*, 1877 Október 14, 24. Évfolyam, 41. szám, s. 653; *Vasárnapi Újság*, 1877 November 18, 24. Évfolyam, 46. szám, s. 733; *Vasárnapi Újság*, 1878 Január 6, 25. Évfolyam, 1. szám, s. 13; *Vasárnapi Újság*, 1878 Január 13, 25. Évfolyam, 2. szám, s. 29.

78 Hazai, *agm.*, s. 23.

Sonuç

Macaristan'da ortaya çıkan Turancılık akımı ve Türkoloji çalışmaları Türk aydınlarının dikkatini çekmişti. Onların Macaristan'da çıkan yayınların etkisi altında kalmaları ve Macar aydınları ile etkileşim içerisinde olmaları, Türk milliyetçiliğinin oluşmasını sağlamıştı. Bu olumlu etkileşim uzun sürecek dostluğun da habercisi olmuştur.

Öte yandan Macarların Türk-Sırp Savaşında sadece Türk yanlısı gösteriler sergilemeleri değil, kazanılan zaferi tebrik etmeleri de II. Abdülhamid'in gözünden kaçmamış, onların Türk yanlısı davranışlarını, Macarlar için milli hazine değeri taşıyan Korvinaları Macarlara hediye ederek karşılık vermiştir. Macarların Korvinalara tekrar sahip olmaları ise iki ülke arasındaki siyasî ve kültürel bağları pekiştirmiş, XIX. yüzyılda iki ülke arasında güçlenen ilişkileri XX. yüzyıla taşıyarak dostluk bağlarını daha da geliştirmiştir.

Kaynaklar**Arşiv Belgeleri**

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA)

Hariciye Tercüme Odası, Dos. 126, No. 2; Dos. 518, No. 74; Dos. 126, No. 58; Dos. 128, No. 98.

Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı, Dos. 176, No. 11; Dos. 213, No. 18.

Gazeteler

A Magyarorszag és A Nagyvilág (1877).

Családi Kör (1877).

Fővárosi Lapok (1877).

Vasárnapi Ujság, (1877).

Kitaplar

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarih (1789–1914)*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006.

Csontos, János, “A Konstantinápolyból Érkezett Corvinák Bibliographiai İsmertetése”, *Magyar Könyvszemle*, 1877, 2. Évfolyam, 3-4. szám,

Demirkan, Tarık, *Macar Turancıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

Erödi, Béla, *Çok Yaşa! Türk Heyetinin Ziyareti'nden Hatıra Kitabı (Csok Jasa! A Török Küldöttség Látogatásának Emlékkönyve)*, Magyar-Török Baráti Társaság, Akadémiai Kiadó, Budapest 2001.

Georgeon, François *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.

Gökbilgin, M. Tayyib, “XIX. Asır Sonlarında Türk-Macar Münasebetleri ve Yakınlığı”, *Nemeth Armağanı*, Ankara 1962.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C VIII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.

Kúnos, Ignác, *Türk Halk Edebiyatı*, yay. haz. Tuncer Gülensoy, Akçağ Yayınları, 2001.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1984.

- Oba, Ali Engin, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, İmge Kitabevi, Ankara 1995.
- Orkun, Hüseyin Namık, *Türkçülüğün Tarihi*, Kömen Yayınları, Ankara 1977.
- Önen, Nizam, *İki Turan Macaristan ve Türkiye’de Turancılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- Özdoğan, Günay Göksu, *Turan’dan Bozkurt’a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.
- Tóth, Péter, *Catalogus Codicum Latinorum Medii Aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis*, Budapest 2008.
- Topal Mızrak, Sezgin, *II. Abdülhamid Döneminde Türk-Macar Kültürel İlişkileri (Korvina Örneği)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Muğla 2017.

Makaleler

- Ágoston, Gábor, “Siyaset ve Histografi: Macaristan’da Türk ve Balkan Çalışmalarının Gelişimi ve İstanbul’daki Macar Araştırma Enstitüsü”, *Türkler*, C 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 92-98.
- Baştav, Şerif, “Türk Kültürüne Hizmet Eden Macarlar Ármin Vámbéry (1832–1913)”, *Türk Kültürü*, S. 26 (Aralık 1964), s. 118-122.
- Böler, Tuncay, “Necip Asım Yazıksız ve Türk Diline Katkıları” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 25 (2009), s. 195-208.
- Cihangir, Erol, “Türk-Macar Buluşmaları Macar Turancılığı”, *Turan Dergisi*, S.1, (2005), s. 43-54.
- Çetin, Atilla, “Karácson, Imre”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 379-380.
- Çolak, Melek, “Atatürk, Macarlar ve Türk Tarih Tezi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 27 (2010), s. 371-402.
- _____, “Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde Macar Türkolojisi ve “Ugor-Türk Savaşı””, *IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri 22- 24 Aralık 2011-Muğla*, I. C., s.s. 527-541.
- _____, “19. Yüzyıl Sonu - 20. Yüzyıl Başlarında Türk-Macar Yakınlaşması”, *Tarih ve Toplum*, 15/89 (2001), s. 4-10.

_____, “Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri (1919-1938)”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/2 (2000), s. 61-72.

_____, “Macar Kaynaklarına Göre Gyula Andrássy ve Osmanlı-Macar İlişkileri (1875-1878)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVI/ 1 (2011), s. 51-65.

Doğan, İsmail, “Macar Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Türk Etkisi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47/2 (2007), s. 1-12.

Eren, Hasan, “*Türkoloji*”, *Türk Ansiklopedisi*, C 32, s. 440.

Gültepe, Necati, “Turancılığın Tarihi ve Sosyolojik Gerçeği”, *Turan Dergisi*, S.1 (2005), s. 10-11.

Gülen, Yılmaz, “Csok Jasa!”, *Tarih ve Toplum*, 36/215 (2001), s. 4-7.

Hazai, György, “Macaristan’da Türkoloji”, *Türk Dili*, S. 461 (1990), s. 201-210.

Hazai, Georges, “Ignác Kúnos’un Türk Folklor Araştırmalarındaki Yeri”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C I, Ankara 1976, s. 159-162.

Metin, Barış, “Veled Çelebi’nin Türk Milliyetçiliğinin Doğuş ve Gelişme Sürecindeki Yeri ve Türk Diline Dair Çalışmaları”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 32, s. 99-122.

Mikó, Árpád, “Mátyás Király Könnyvtára az Uralkodó Reprezentációjában”, *Holló Jegyében*, szerkesztő: Monok István, Corvina Kiadó, Országos Széchényi Könyvtár, 2004, s. 19-40.

Nazır, Bayram, “II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı-Macar Dostluk İlişkileri”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 43 (2010), s. 309-317.

Nyíri, Maria T., “Oldukça Uzak Geçmişten Başlayarak 1996’ya Kadar ‘Tarih Boyunca Türk-Macar İlişkilerine Kısa Bir Bakış’”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 149 (2004), s. 211-222.

Öztürk, Cemil, “113 Yıl Önceki Bir Türk Heyetinin Macaristan Gezisi”, *Tarih ve Toplum*, Kasım 1990, 14/83, s. 53-56.

Rozsondai, Marianne, “A Corvin Mátyás Számára Készített Aranyozott Bórkötésekről”, *Holló Jegyében*, szerkesztő: Monok István, Corvina Kiadó, Országos Széchényi Könyvtár, 2004, s. 193-210.

Tekindağ, Şahabettin, “Türk-Macar Münasebetlerine Toplu Bir Bakış”, *Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığında II. Rákoczi Ferenc ve Macar Mülteciler Sempozyumu*, İstanbul 1976, s. 152-159.

“Türkoloji Çalışmaları”, *Türk-Macar Tarihi İlişkilerinden Kesitler*, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, haz. T. Cengiz Göncü, İstanbul 2009, s. 217-222.

Uzun, Turgay, “Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Kaynakları”, *Dumlupınar Üniversitesi SBE Dergisi*, S. 28 (2010), s. 253-268.

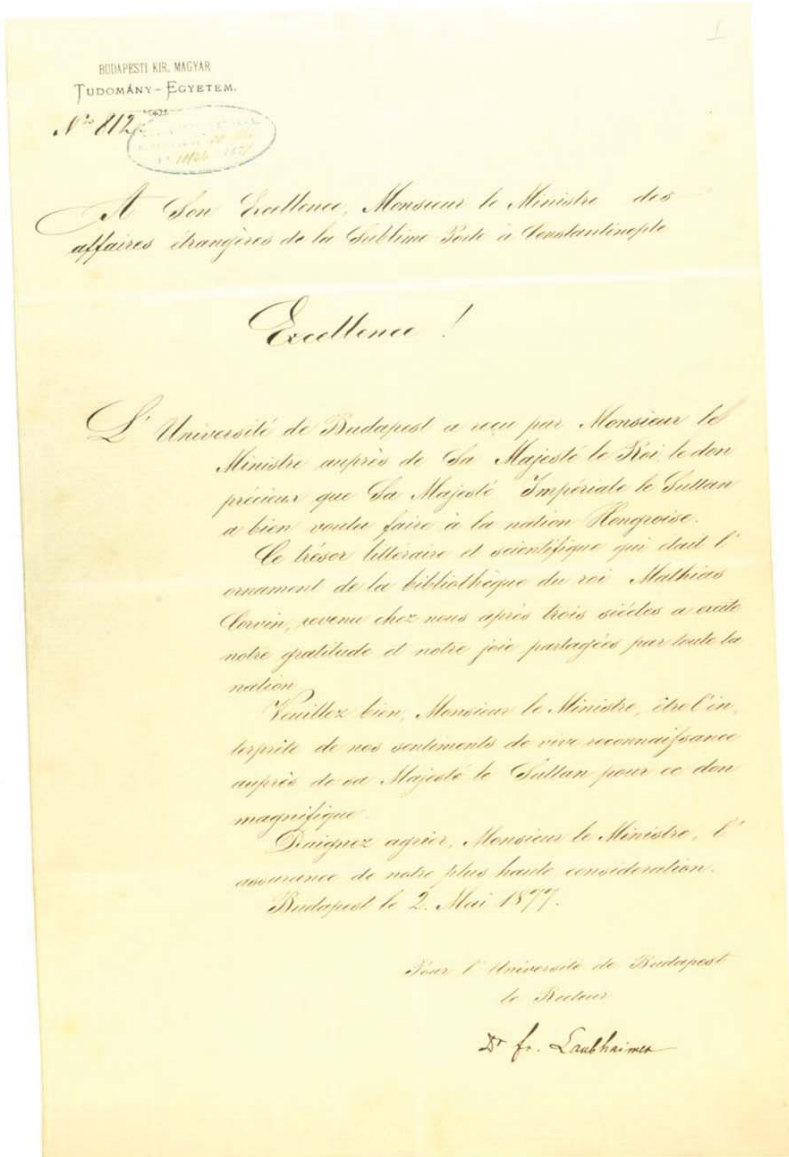
Ekler

Ek 1: Dr. Béla Erödi'nin Viyana'da Mustafa Tahir Bey ile yaptığı röportajın Vasárnapi Ujság gazetesinde yayınlanması ve Mustafa Tahir Bey'in resmi.

Vasárnapi Ujság, 1877 Április 29, 17. szám, s. 257.

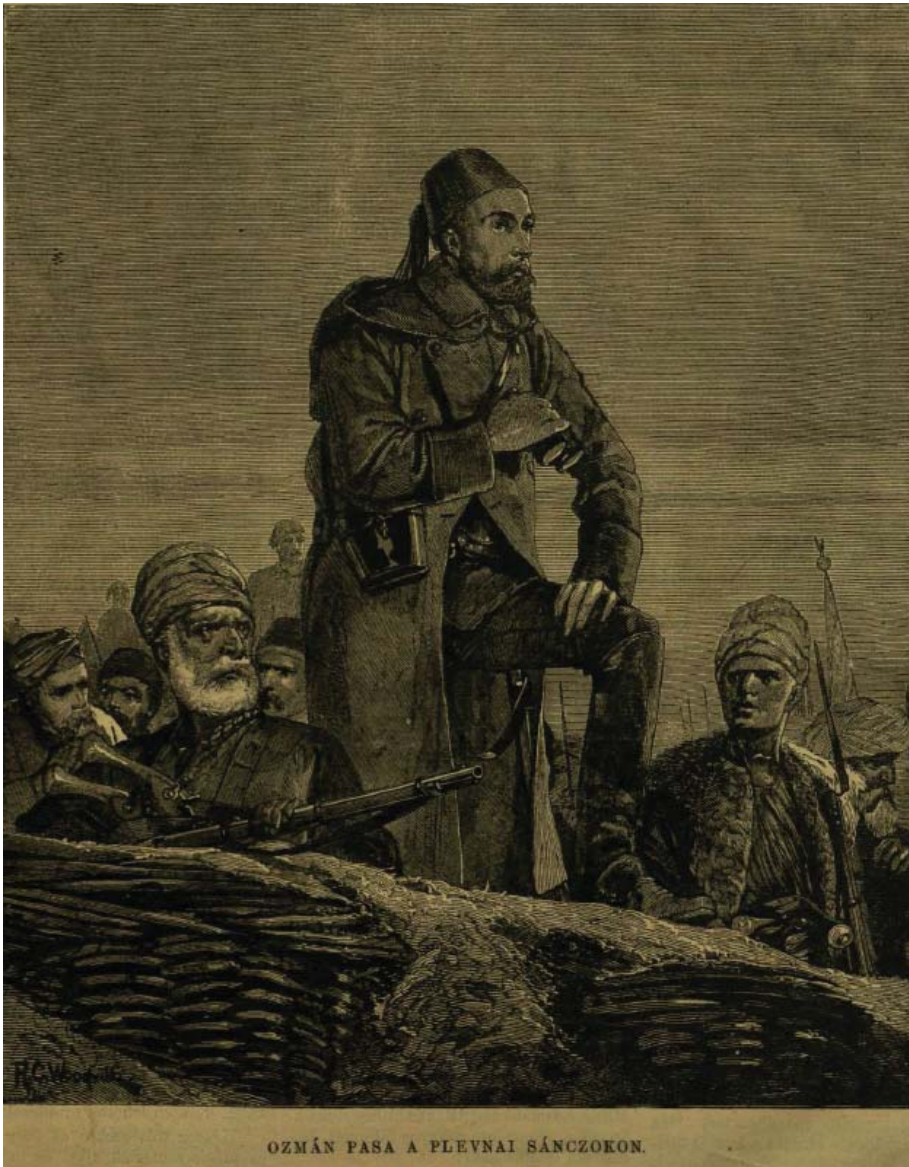
Ek 4: Korvinaların geri verilmesinden memnuniyet duyan Budapeşte Üniversitesi Rektörü Laubheimer'in Osmanlı Hükümeti'ne yazmış olduğu 2 Mayıs 1877 tarihli teşekkür mektubunun Fransızca sureti.

Ek 5: Şeyh Süleyman Efendi başkanlığında Macaristan'a giden Türk heyeti.

Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár
(Macar Milli Müzesi Tarihi Fotoğraf Arşivi)
Budapeşte/MACARİSTAN

Ek 6: Osman Paşa Plevne tabyalarında

Vasárnapi Újság, 1877 December 30, 24. Évfolyam, 52. szám, s. 824.